

Kolektívna ochrana obyvateľstva v kontexte kvality života

Ing. Jozef Kubás, PhD.

Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta bezpečnostného inžinierstva, Katedra krízového manažmentu, Ul. 1.mája 32 010 26 Žilina

Kontakt: jozef.kubas@uniza.sk

ABSTRAKT

Problematika bezpečnosti je zložitá a ovplyvňuje ju množstvo faktorov. Medzi tieto môžeme zaradiť krízové javy alebo mimoriadne udalosti, ktoré negatívne vplyvajú na prostredie v ktorom vznikajú. Mimoriadne udalosti sú ťažko predvídateľné a môžu vznikáť na rôznych miestach. Preto je potrebné, aby obyvatelia vedeli správne reagovať na takéto udalosti. V rámci civilnej ochrany je kladený dôraz na kolektívnu ochranu obyvateľstva. Kolektívna ochrana sa skladá z varovania, ukrytia a evakuácie. Príspevok je zameraný na problematiku civilnej ochrany a pripravenosti obyvateľov na mimoriadne udalosti. Nosnou časťou príspevku je interpretovanie výsledkov prieskumu vo vybranom meste, ktorého súčasťou boli otázky týkajúce sa kolektívnej ochrany. Výsledky poukazujú na znalosti obyvateľov vybraného mesta na úseku civilnej ochrany a na možnosti efektívnejších spôsobov prípravy obyvateľov na mimoriadne udalosti.

Kľúčové slová: Civilná ochrana, bezpečnosť, kvalita života, obec, kolektívna ochrana, obyvatelia.

ABSTRACT

The issue of security is complex and influenced by many factors. Among these we can include crisis phenomena or extraordinary events that affect the environment in which it occurs. Extraordinary events are difficult to predict and can occur in different places. Therefore, it is necessary for residents to know how to react correctly to such events. In the framework of civil protection, emphasis is placed on the collective protection of the population. Collective protection consists of warning, shelter and evacuation. The contribution is focused on the issue of civil protection and preparedness of residents for emergencies. A frequent contribution is the interpretation of the results of the survey in the selected city, which included questions related to collective protection. The results point to the knowledge of the residents of the selected city

in the field of civil protection and the possibilities of more effective ways of preparing residents for emergencies.

Key words: Civil protection, safety, quality of life, municipality, collective protection, inhabitants.

ÚVOD

Bezpečnosť obyvateľov je čistý verejný statok. Žiadny obyvateľ nemôže byť vylúčený zo spotreby a medzi nimi nevzniká rivalita o daný statok. Je poskytovaný všetkým obyvateľom bez rozdielu. Bezpečnosť ako súčasť kvality života poskytuje miestna samospráva obyvateľom, ktorých môžeme chápať ako jej zákazníkov. Táto samospráva sa snaží poskytovať bezpečnosť pomocou rôznych služieb a činností pre obyvateľov, ktoré priamo na ňu vplývajú. Potrebne je definovať, že za službu je možné chápať akúkoľvek činnosť, alebo výhodu poskytnutú jednej strane druhou. Je v zásade nehmotná a z toho vyplýva aj to, že výsledok je nehmotný. Produkcia služby môže byť spojená aj s hmotným produktom (Halásek 2004). Jedným z hlavných pocitov zameraných na kvalitu v obciach je práve kvalita života. Súčasťou poznávania kvality života v obciach je posúdenie, akým spôsobom vplýva ich prostredie na život človeka. Vyšetrenie rozmerov, domén alebo čiastkových indikátorov je len pomôcka ako pochopiť a popísať nesmiernu zložitosť pojmu kvality života (Murgaš 2009). Spočiatku sa na kvalitu života pozeralo ako na celok, neskôr sa pozornosť zamerala na jednotlivé domény (indikátory). Práve domény sú považované za súbory indikátorov. Indikátor je práve preto údaj a hodnota rôzneho charakteru, ktorý vyjadruje okamžitý stav, alebo úroveň zmeny sledovaného javu (Heřmanová 2012). Bezpečnosť je neoddeliteľnou súčasťou kvality života. Na to kladie pozornosť množstvo odborníkov a organizácií, ktoré vykonávajú výskumy na kvalitu života (Štofková 2016). Medzi otázky často zaradzujú aj také, kde sa zameriavajú na vnímanie pocitu bezpečnosti respondentov (Kubás 2018). Práve civilná ochrana je systém úloh a opatrení zameraných na ochranu života, zdravia a majetku pred takými to udalosťami. Poslaním civilnej ochrany v čase, keď nastane mimoriadna udalosť alebo je vyhlásená mimoriadna situácia, je chrániť život, zdravie a majetok a vytvárať podmienky na prežitie. Zaoberá sa aj prípravou obyvateľov na zvládanie mimoriadnych udalostí, no je potrebné, aby mali obyvatelia záujem sa v tomto smere pripravovať.

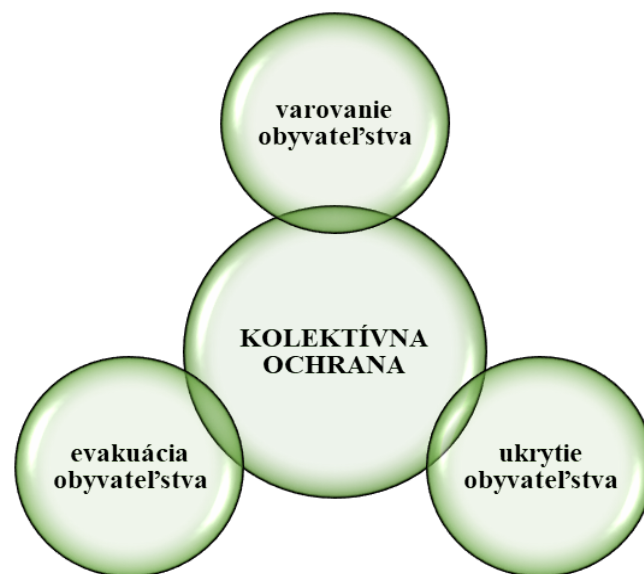
1. Teoretické vymedzenie kolektívnej ochrany

Každá osoba má právo na včasné varovanie pred hroziacim nebezpečenstvom, na evakuáciu a ukrytie a na informácie o spôsobe ochrany, na bezprostrednú pomoc pri ohrození života, zdravia a majetku. Taktiež má právo na vytvorenie podmienok na zabezpečenie prípravy na civilnú ochranu, ktorej cieľom je umožniť získanie nevyhnutných vedomostí a zručností v sebaochrane a pomoci iným v núdzi. Sebaochranou sa rozumie pomoc vlastnými silami a prostriedkami, zameriava sa na ochranu vlastnej osoby a jej najbližšieho okolia a smeruje k zmierneniu alebo k zamedzeniu pôsobenia následkov mimoriadnej udalosti (zákon č. 42/1994 Z.z.).

Prípravou obyvateľstva na sebaochranu a vzájomnú pomoc sa rozumie „cieľavedomý a sústavný proces preventívno-výchovnej a propagačnej činnosti, teoretického školenia a praktického výcviku, ktoré majú umožniť fyzickým osobám získať nevyhnutne potrebné vedomosti, zručnosti a návyky na sebaochranu a pomoc iným v núdzi“ (vyhláška č. 303/1996 Z.z.). Hlavnými formami prípravy obyvateľstva na sebaochranu a vzájomnú pomoc sú (vyhláška č 303/1996 Z.z.):

- informačná a poradenská služba, ktorú poskytuje stredisko prípravy, príslušné výcvikové stredisko, stredisko vzdelávania, verejnoprávne inštitúcie s humanitným poslaním, okresný úrad, obec alebo objekt,
- programy a relácie vysielané v rozhlase a v televízii, pripravované subjektmi, ktoré riadia a organizujú, zabezpečujú a vykonávajú prípravu štábov a odborných jednotiek alebo ktoré svojou podnikateľskou činnosťou môžu ohroziť život, zdravie alebo majetok svojich zamestnancov alebo iných osôb,
- edičná a publikačná činnosť uskutočňovaná vydávaním odborných publikácií, brožúr, skladačiek, plagátov, letákov, článkov v denníkoch a časopisoch s tematikou o civilnej ochrane a vykonávaná subjektmi, ktoré riadia a organizujú, zabezpečujú a vykonávajú prípravu štábov a odborných jednotiek alebo ktoré svojou podnikateľskou činnosťou môžu ohroziť život, zdravie alebo majetok svojich zamestnancov alebo iných osôb,
- preventívno-výchovná a propagačná činnosť vykonávaná na podujatiach civilnej ochrany, ktorými sú cvičenia, výstavy a exkurzie,
- teoretické školenie a praktický výcvik organizované okresným úradom alebo obcou, a to diferencovane, na základe kategorizácie územia z hľadiska zdrojov ohrozenia.

Nie vždy je jednotlivec alebo skupina osôb schopná zvládnuť krízový jav. Práve preto existuje kolektívna ochrana obyvateľstva. Charakterizovať by sme ju mohli ako opatrenia civilnej ochrany na ochranu jednotlivca a skupín osôb pred následkami mimoriadnej udalosti. Zmysel kolektívnej ochrany vychádza z toho, že vždy je na prvom mieste ľudský život. Akonáhle sa nepredpokladá ohrozenie života alebo zdravia jednotlivca či skupín osôb, môže sa celý systém naplno venovať zvládaniu daného krízového javu a minimalizovaniu jeho negatívnych následkov na majetok a životné prostredie. Kolektívna ochrana obsahuje varovanie obyvateľstva, ukrytie obyvateľstva a evakuácia obyvateľstva. Prvky kolektívnej ochrany sú zobrazené na obrázku 1.

Obrázok 1 prvky kolektívnej ochrany

Tieto opatrenia sa aktivujú podľa potreby, avšak mali by začínať varovaním obyvateľstva. Následne sa podľa aktuálnej situácie a zdroja ohrozenia vyhodnotí, či je potrebná evakuácia alebo ukrytie. Za určitých okolností môžu byť obyvatelia evakuovaní a následne ukrytí, avšak môže nastať situácia, že nie je možné vykonať účinne evakuáciu. V takom prípade sa jednotlivec alebo skupina osôb môže ukrývať na mieste, kde sa nachádza. Dané miesto by sa malo voliť podľa krízového javu a ak je to možné, upraviť. Napríklad, v prípade úniku nebezpečnej látky je potrebný izolovaný priestor, ktorý sa dosiahne uzatvorením a utesnením okien, dverí a vetrákov. Ak je v miestnosti klimatizácia, tak je ju potrebné odstaviť.

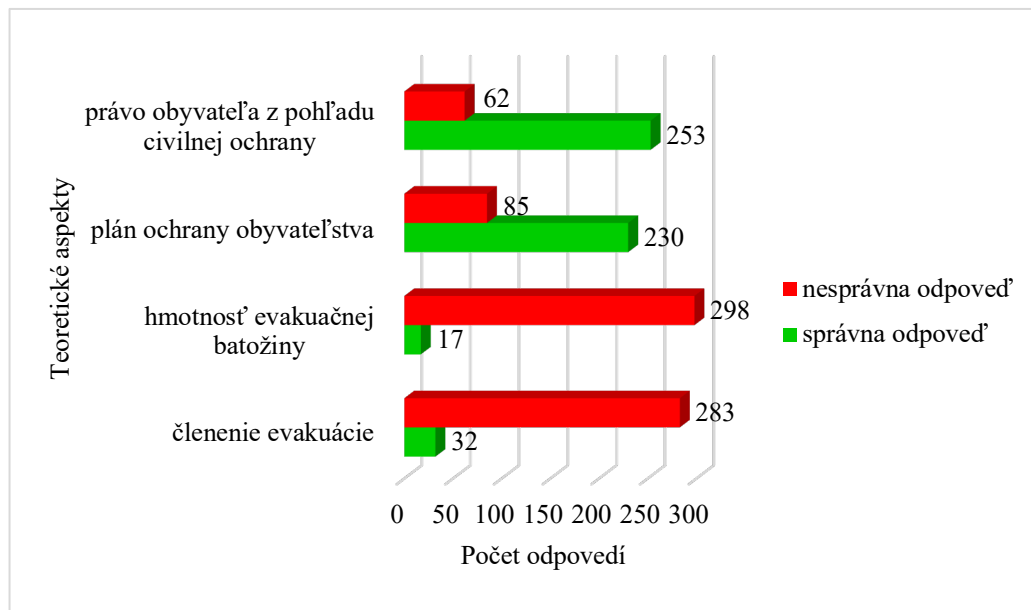
Všetky úlohy, opatrenia a postupy na zabezpečenie ochrany obyvateľstva pre prípad vzniku mimoriadnej udalosti sú v dokumente Plán ochrany obyvateľstva. Plán ochrany obyvateľstva obsahuje najmä (zákon č. 42/1994 Z.z.):

- závery a odporúčania analýzy územia z hľadiska vzniku možných mimoriadnych udalostí,
- plán:
  - evakuácie,
  - ukrytia,
  - materiálno-technického zabezpečenia jednotiek civilnej ochrany,
  - prípravy na civilnú ochranu,
- dokumentáciu:
  - riadenia záchranných prác pre jednotlivé mimoriadne udalosti a koordinácie síl a prostriedkov využiteľných počas mimoriadnej udalosti s uvedením mena, priezviska a funkcie oprávnenej osoby na riadenie záchranných prác,
  - opatrení varovania obyvateľstva a vyznamenania osôb,
  - protiradiačných opatrení,
  - protichemických opatrení vrátane opatrení na zvládnutie možných scenárov závažnej priemyselnej havárie uvedených v bezpečnostnej správe a vzhľadom na možný domino efekt, ako aj opatrenia havarijnej pripravenosti,
  - protibiologických opatrení,
  - núdzového zásobovania a núdzového ubytovania.

2. Pripravenosť obyvateľov na mimoriadne udalosti s dôrazom na kolektívnu ochranu

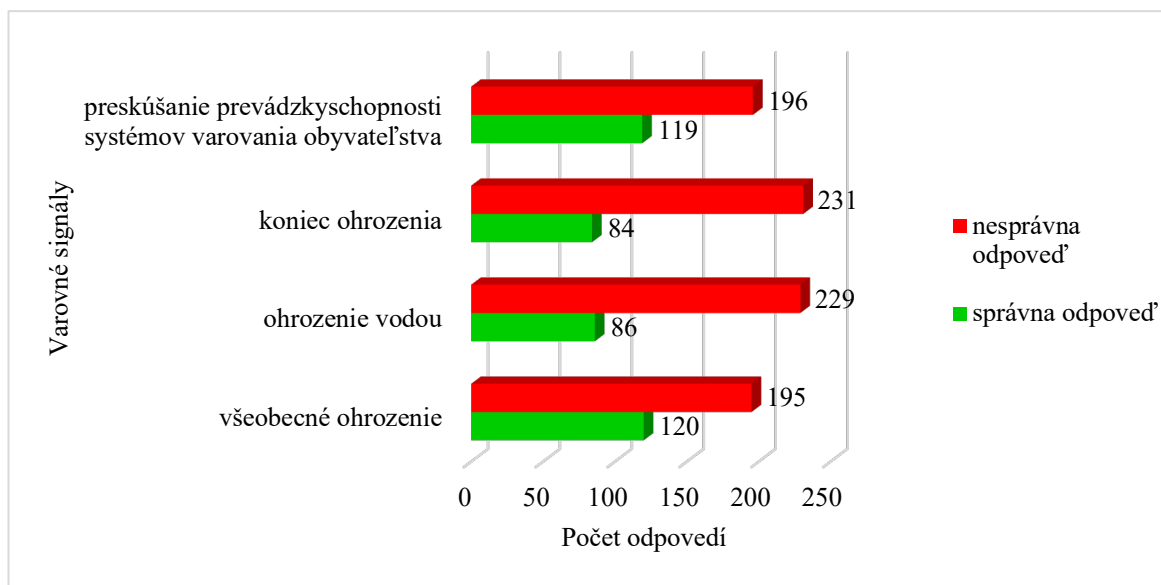
Prieskum bol vykonaný v meste Žilina a relevantných odpovedí bolo 315. Z celkového počtu respondentov bolo 41 % žien a 59 % mužov. Respondenti boli z intervalu od 12 do 82 rokov a ich priemerný vek bol 31 rokov. Dotazníky boli zasielané prostredníctvom sociálnych sietí, pričom boli využívané aj facebookové skupiny, kde sú obyvatelia jednotlivých sídlisk. Najväčšie zastúpenie respondentov dosiahli respondenti s dosiahnutým stredoškolským vzdelaním s maturitou, a to predstavovalo 50 % zo všetkých. Vysokoškolské vzdelanie 2. stupňa malo 24 % respondentov. Obyvateľov s dosiahnutým vzdelaním vysokoškolské 1. stupňa bolo 13 %. Ostatných 11 % respondentov malo najvyššie dosiahnuté vzdelanie základné, stredoškolské bez maturity alebo vysokoškolské 3. stupňa. Na základe týchto údajov je možné konštatovať, že 91 % respondentov má ukončenú strednú školu s maturitou a 42 % má minimálne vysokoškolské vzdelanie 1. stupňa. V rámci dotazníkového prieskumu bola možnosť výberu medzi možnosťami, kde iba jedna bola správna, pričom bolo možné označiť možnosť „neviem posúdiť“. Na obrázku 2 sú zobrazené odpovede na otázky, kde sa pozornosť

zameriavala na to, či vedľa aké majú práva na úseku civilnej ochrany, čo je to plán ochrany obyvateľstva, aká je hmotnosť evakuačnej batožiny a ako sa člení evakuácia.

Obrázok 2 Odpovede respondentov na otázky týkajúce sa teoretických aspektov civilnej ochrany

V rámci otázky zameranej na práva obyvateľov správnu odpoveď vybralo až 253 respondentov, ktorí odpovedali, že majú právo na včasné varovanie pred hroziacim nebezpečenstvom, na evakuáciu a ukrytie a na informácie o spôsobe ochrany, na bezprostrednú pomoc pri ohrození života, zdravia a majetku. Pri otázke na plán ochrany obyvateľstva bolo správnych odpovedí 230. Plán ochrany obyvateľstva je dokument, ktorý obsahuje úlohy, opatrenia a postupy na zabezpečenie obyvateľstva pre prípad vzniku mimoriadnej udalosti. Iba 17 respondentov vedelo, že povolená hmotnosť evakuačnej batožiny je 25 kg + 5 kg príručnej batožiny u dospelého človeka a 15 kg + 5 kg príručnej batožiny u dieťaťa. Pri otázke týkajúcej sa evakuácie iba 32 respondentov označilo správnu možnosť, že evakuácia sa člení na krátkodobú s možným návratom evakuantov do 72 hodín a dlhodobú evakuáciu s možným návratom evakuantov do 72 hodín. Ďalšie otázky boli zamerané na to, či respondenti vedľa rozpoznávať jednotlivé varovné signály. Výsledky sú zobrazené na obrázku 3.

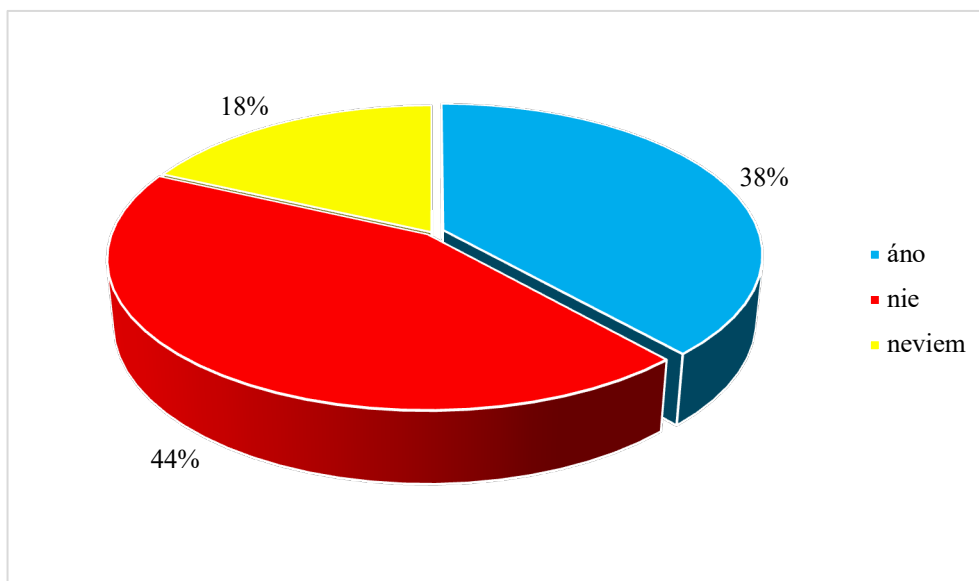

Obrázok 3 Odpovede respondentov na otázky týkajúce varovných signálov

Pri otázkach zameraných na varovné signály bola väčšina nesprávnych odpovedí. Varovný signál pre preskúšanie prevádzkyschopnosti systémov varovania obyvateľstva poznalo 119 respondentov. Signál pre všeobecné ohrozenie ovládalo 120 respondentov a varovný signál pre ohrozenie vodou poznalo iba 86 respondentov. Varovný signál pre koniec ohrozenia alebo koniec pôsobenia následkov mimoriadnej udalosti spoznalo 84 respondentov. Podľa zákona 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane sa varovanie obyvateľstva vykonáva nasledujúcimi varovnými signálmi:

- „VŠEOBECNÉ OHROZENIE“ – dvojminútovým kolísavým tónom sirén pri ohrození alebo pri vzniku mimoriadnej udalosti, ako aj pri možnosti rozšírenia následkov mimoriadnej udalosti,
- „OHROZENIE VODOU“ – šesťminútovým stálym tónom sirén pri ohrození ničivými účinkami vody.
- Koniec ohrozenia alebo koniec pôsobenia následkov mimoriadnej udalosti sa vyhlasuje signálom „KONIEC OHROZENIA“ – dvojminútovým stálym tónom sirén bez opakovania.
- Preskúšanie prevádzkyschopnosti systémov varovania obyvateľstva sa vykonáva dvojminútovým stálym tónom sirén po predchádzajúcom informovaní obyvateľstva o čase skúšky prostredníctvom hromadných informačných prostriedkov. Koordináciu preskúšavania týchto systémov vykonáva Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky.

Varovné signály a signál „KONIEC OHROZENIA“ sa následne dopĺňajú hovorenou informáciou prostredníctvom hromadných informačných prostriedkov.

Obrázok 4 Odpovede respondentov na otázku týkajúcu či poznajú, kde sa nachádza kryt civilnej ochrany v ich blízkosti

Pri zameraní sa na otázku či respondenti vedia, kde sa nachádza kryt civilnej ochrany v ich blízkosti bola jasná odpoveď iba od 121 respondentov, čo predstavovalo 38% opýtaných. Z opýtaných 137 nevedelo, kde sa taký kryt nachádza a 57 nevedelo odpovedať prípadne si neboli istí v odpovedi.

ZÁVER

Kolektívna ochrana patrí medzi základné piliere civilnej ochrany a jej prioritou je chrániť ľudské životy a zdravie. Aby bola v prípade potreby efektívna, je nutná súčinnosť obyvateľov a postupovanie podľa pokynov kompetentného orgánu. Výsledky prieskumu odhalili zásadné nedostatky pri znalostiach danej problematiky na úseku civilnej ochrany. Táto neznalosť môže mať za následok znížený čas reakcie, prípadne nevhodne vykonávané postupy. Preto je potrebné, aby sa kompetentné orgány viac zamerali na prípravu obyvateľstva. V rámci prieskumu respondenti odpovedali aj na to, akou formou by chceli získať informácie o civilnej ochrane. Až 204 respondentov by chcelo mať k dispozícii internetovú stránku, kde by bolo možné prehľadne získať základne teoretické znalosti a postupy. Ako druhá najčastejšia odpoveď bolo využitie sociálnych sietí, napr. facebook a instagram, kde túto možnosť označilo 164 respondentov. Na treťom mieste, s počtom odpovedí 127, boli informačné letáky. Tieto letáky by oslovili najmä staršie ročníky. V rámci týchto zistení by mali obce a mestá na Slovensku zlepšiť informovanosť o danej problematike. Práve poznanie názorov je veľmi

dôležité a aj vďaka nim je možné zlepšiť pripravenosť na mimoriadne udalosti, ale ich kvalitu života na našom území.

POĎAKOVANIE

Článok bol spracovaný v rámci projektu VEGA 1/0628/22 Výskum bezpečnosti v obciach s ohľadom na kvalitu života obyvateľov a projektu Grantový systém UNIZA č. 17315/2022 Evakuačná batožina ako súčasť pripravenosti obyvateľstva na krízové javy.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

HALÁSEK, D. 2004. Standardizace veřejných služeb. Ostrava : VŠBTU, 152 s. ISBN 80-248-0685-1.

MURGAŠ, F. 2009. Kvalita života a jej priestorová diferenciácia v okresoch Slovenska. Geografický časopis 61, 2009. 121-138s. ISSN 0016-7193.

HEŘMANOVÁ, E. 2012. Kvalita života a její modely v současném sociálním výzkumu. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze a Metropolitní univerzita o.p.s, 407- 425 s.

STOFKOVA, Z., STOFKO, S. 2016. Some indicators of quality of life in a globalized world. 16th International Scientific Conference Globalization and its socio-economic consequences. Rajecké Teplice, Slovak Republic, pp. 2127-2134

KUBÁS, J., BALLAY, M. 2018. Vybrané aspekty bezpečnosti ako súčasť kvality života. Trilobit, ISSN 1804-1795.

Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 303/1996 Z.z. na zabezpečovanie prípravy na civilnú ochranu a vzájomnú pomoc v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 42/1994 Z. z. Národnej rady Slovenskej republiky o civilnej ochrane obyvateľstva.